EUROPOS
KOMISIJA

Briuselis, 2025 12 11
COM(2025) 749 final

KOMISIJOS ATASKAITA EUROPOS PARLAMENTUI, TARYBAI IR EUROPOS EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETUI

Marakešo direktyvos 2017/1564 ir Marakešo reglamento 2017/1563 peržiūra

{SWD(2025) 406 final}

I. ĮVADAS

Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos narėmis esančios valstybės, pripažindamos, kad ribotos sąlygos susipažinti su prieinamos formos rašytine medžiaga, t. y. vadinamasis knygų badas, daro didelį neigiamą poveikį asmenų su negalia galimybėms dalyvauti visuomenėje ir įgyti išsilavinimą, 2013 m. priėmė Marakešo sutartį dėl geresnių sąlygų susipažinti su paskelbtais kūriniais sudarymo akliems, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims (toliau – Marakešo sutartis) ([1]).

Sutartyje nustatyti privalomi autorių teisių apribojimai ir išimtys aklų, regos sutrikimų ir kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui, kad kūrinius (pvz., tekstą, pastabas ir susijusias iliustracijas, pateikiamas bet kokioje laikmenoje, įskaitant garsines knygas) būtų galima atgaminti, platinti ir padaryti pasiekiamus prieinamos formos kopijomis. Pagal sutartį taip pat leidžiama keistis šiomis kopijomis tarpvalstybiniu lygmeniu ([2]).

Europos Sąjunga Marakešo sutartį pasirašė 2014 m. ([3]), o ją sudarė 2018 m. vasario mėn. ([4]). Europos Sąjungai prisijungus prie PINO Marakešo sutarties, būtini ES teisės pakeitimai padaryti Direktyva (ES) 2017/1564 dėl aklų, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui leidžiamų tam tikrų būdų naudoti tam tikrus autorių teisių ir gretutinių teisių saugomus kūrinius ir kitus objektus ([5]) (toliau – Marakešo direktyva) ir Reglamentu (ES) 2017/1563 dėl Sąjungos ir trečiųjų šalių tarpvalstybinio keitimosi autorių ir gretutinių teisių saugomų tam tikrų kūrinių ir kitų objektų prieinamos formos kopijomis aklų, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui ([6]) (toliau – Marakešo reglamentas). Marakešo direktyva ir reglamentu siekiama padidinti knygų ir kitos spausdintos medžiagos prieinamos formos kopijų pasiekiamumą su spausdinto teksto skaitymu susijusią negalią turinčių asmenų labui, taip pat pagerinti tokių prieinamos formos kopijų judėjimą tarpvalstybiniu mastu. Marakešo direktyva turėjo būti perkelta į nacionalinę teisę iki 2018 m. spalio 11 d. Marakešo reglamentas taikomas nuo 2018 m. spalio 12 d.

([1]) Marakešo sutartis dėl geresnių sąlygų susipažinti su paskelbtais kūriniais sudarymo akliems, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims įsigaliojo 2016 m. rugsėjo mėn.

([2]) https://www.wipo.int/treaties/en/ip/marrakesh/summary_marrakesh.html.

([3]) 2014 m. balandžio 14 d. Tarybos sprendimas dėl Marakešo sutarties dėl geresnių sąlygų susipažinti su paskelbtais kūriniais sudarymo akliems, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims pasirašymo Europos Sąjungos vardu.

([4]) 2018 m. vasario 15 d. Tarybos sprendimas (ES) 2018/254 dėl Marakešo sutarties dėl geresnių sąlygų susipažinti su paskelbtais kūriniais sudarymo akliems, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims sudarymo Europos Sąjungos vardu. Sutartis ratifikuota 2018 m. spalio mėn.

([5]) 2017 m. rugsėjo 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1564 dėl aklų, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui leidžiamų tam tikrų būdų naudoti tam tikrus autorių teisių ir gretutinių teisių saugomus kūrinius ir kitus objektus, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo, – https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32017L1564.

([6]) 2017 m. rugsėjo 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1563 dėl Sąjungos ir trečiųjų šalių tarpvalstybinio keitimosi autorių ir gretutinių teisių saugomų tam tikrų kūrinių ir kitų objektų prieinamos formos kopijomis aklų, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32017R1563.

Marakešo direktyvos 10 straipsnio 1 dalyje ir Marakešo reglamento 7 straipsnyje reikalaujama, kad Komisija iki 2023 m. spalio 11 d. atliktų šių priemonių vertinimą ([7]) ir, jei reikia, pasiūlytų pakeitimų. Šio vertinimo tikslas – įvertinti, kokiu mastu Marakešo direktyva ir Marakešo reglamentas padėjo pasiekti jų tikslus ir yra veiksmingi, aktualūs naudos gavėjų poreikių atžvilgiu, suderinami su Europos Sąjungos (ES) politika bei tarptautiniais įsipareigojimais ir suteikia ES pridėtinę vertę. Visų pirma atliekant šį vertinimą įvertinama, kokį poveikį šios dvi teisinės priemonės turėjo jų taikymo srities kūrinių prieinamos formos kopijų pasiekiamumui ir kaip padėjo palengvinti tarpvalstybinį keitimąsi tokiomis kopijomis.

Kaip reikalaujama Marakešo direktyvos 10 straipsnio 1 dalyje, tokiame vertinime turi būti atskirai įvertintas tam tikrose valstybėse narėse taikomų kompensavimo sistemų poveikis galimybėms susipažinti su prieinamos formos kopijomis ir tarpvalstybiniam keitimuisi jomis. Be to, atliekant vertinimą atsižvelgiama į galimą Marakešo direktyvoje ir Marakešo reglamente nustatytų taisyklių poveikį komerciniam kūrinių ar kitų objektų prieinama forma pasiekiamumui naudos gavėjams, taip pat jų reikšmę kitose su paskelbtų kūrinių prieinamumu susijusiose politikos srityse, visų pirma įgyvendinant Europos prieinamumo aktą (EPA) ([8]).

Prieš priimant Marakešo sutartį, Direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo ([9]) valstybėms narėms buvo suteikta galimybė savo nacionaliniuose įstatymuose numatyti autorių teisių ir gretutinių teisių išimtį ar apribojimą žmonių su negalia naudai, naudojimui, kuris yra tiesiogiai susijęs su šia negalia, yra nekomercinio pobūdžio ir tokio masto, kurį pateisina atitinkama negalia. Šia galimybe tam tikru mastu pasinaudojo visos valstybės narės ([10]). Vis dėlto, kadangi Direktyvoje 2001/29/EB nustatyti tik minimalūs reikalavimai, teisę nustatyti išsamias išimties taikymo

([7]) Šią ataskaitą paskelbti vėluota, nes reikėjo laiko vertinimo ataskaitai ir Komisijos tarnybų darbiniam dokumentui parengti, kartu vykdant kitą veiklą autorių teisių srityje.

([8]) 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/882 dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32019L0882. vienas iš EPA tikslų yra suderinti elektroninių knygų, pateiktų ES rinkai po 2025 m. birželio 28 d., prieinamumo reikalavimus.

([9]) 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo 5 straipsnio 3 dalies b punktas, OL L 167, 2001 6 22, p. 10–19.

([10]) Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl aklų, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui leidžiamų tam tikrų būdų naudoti autorių teisių ir gretutinių teisių saugomus kūrinius ir kitus objektus, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo, 2016/0278 (COD); COM(2016) 596 *final*, 2016 9 14, p. 6.

sąlygas paliekant valstybėms narėms ([11]), skyrėsi išimties taikymo sritis ([12]), o tai turėjo įtakos tarpvalstybiniam keitimuisi prieinamos formos kopijomis ([13]).

Marakešo sutartį įgyvendinus ES teisėje atsirado visoje ES suderintos taisyklės, pagal kurias akliems asmenims arba asmenims, turintiems regos sutrikimų, kurių negalima išgydyti taip, kad tų asmenų rega iš esmės nesiskirtų nuo regos asmens, neturinčio tokio sutrikimo, asmenims, turintiems skaitymo ar suvokimo negalią, ar asmenims, turintiems kitą spausdinto teksto skaitymo negalią, leidžiama be teisių turėtojo leidimo daryti tam tikrų kūrinių ir kitų objektų kopijas spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui. Todėl naudos gavėjai ir jų vardu veikiantys asmenys gali pagaminti knygų, laikraščių, periodinių leidinių ar kito pobūdžio rašto, ženklų, įskaitant natas, formos kūrinių ir susijusių iliustracijų bet kokioje laikmenoje prieinamos formos kopijas, pavyzdžiui, Brailio rašto, garsinių knygų ar stambaus šrifto kopijas. Be to, Marakešo direktyvoje nustatyta, kad tam tikros įstaigos gali veikti naudos gavėjų vardu. Šios įstaigos yra įgaliotieji subjektai, t. y. viešosios arba privačiosios organizacijos, ypač bibliotekos, švietimo įstaigos ir kitos ne pelno organizacijos, kurių viena iš pagrindinių veiklų, institucinių įsipareigojimų arba vienas iš su viešuoju interesu susijusių uždavinių yra teikti paslaugas spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims. Įgaliotieji subjektai gali pagaminti kūrinio ar kito objekto, kuris jiems teisėtai pasiekiamas, prieinamos formos kopiją, ją perduoti, padaryti pasiekiamą, platinti arba paskolinti naudos gavėjui ar kitam įgaliotajam subjektui tam, kad ja nesiekdamas pelno naudotųsi vien naudos gavėjas. Įgaliotieji subjektai privalo nustatyti praktiką, užkertančią kelią neteisėtai kūrinių sklaidai. Į Marakešo direktyvą įtraukta nuostata, pagal kurią vidaus rinkoje leidžiama tarpvalstybiniu mastu keistis prieinamos formos kopijomis. Ją papildo Marakešo reglamentas, kuris sudaro sąlygas tarpvalstybiniams mainams su trečiosiomis šalimis, kurios yra Marakešo sutarties šalys.

Pagal Marakešo direktyvą valstybėms narėms leidžiama toliau taikyti arba nustatyti kompensavimo sistemas direktyvoje nurodytiems leistiniems naudojimo būdams, kuriuos naudoja jų teritorijoje įsisteigę įgaliotieji subjektai. Šiuo metu kompensavimo sistemos taikomos šešiose valstybėse narėse ([14]). Dar dvi valstybės narės įvedė galimybę taikyti kompensavimo sistemą, jei pažeidžiami teisių turėtojų interesai, tačiau kol kas šia galimybe nepasinaudojo ([15]).

ES teisės aktų leidėjas nusprendė neįgyvendinti Marakešo sutartyje nustatytos galimybės apribojimą ar išimtį taikyti tik tiems kūriniams, kurių naudos gavėjai negali komerciškai gauti toje rinkoje konkrečia prieinama forma ir pagrįstomis sąlygomis. Manyta, kad tokios

([11]) Aiškinamasis memorandumas. Pasiūlymas dėl EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS DIREKTYVOS dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo, Briuselis, 97/0359 (COD), COM(97) 628 *final*, 1997 12 10, p. 32.

([12]) Direktyvos 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje (Informacinės visuomenės direktyva) taikymo tyrimas, 2013 m., p. 428, paskelbta adresu https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9ebb5084-ea89-4b3e-bda2-33816f11425b.

([13]) Ten pat, p. 437.

([14]) Valstybių narių, kuriose taikomos kompensavimo sistemos, apžvalga pateikta Komisijos tarnybų darbiniame dokumente ir tyrime, p. 43.

([15]) Tyrimas, p. 43.

prievolės nustatymas įgaliotiesiems subjektams pakenktų teisiniam tikrumui ir galiausiai paveiktų naudos gavėjų galimybę gauti kūrinius ([16]). Valstybėms narėms neleidžiama nustatyti papildomų reikalavimų įgaliotiesiems subjektams, pavyzdžiui, išankstinės patikros, ar prieinamos formos kūriniai yra pasiekiami komerciškai, reikalavimo. Atrodo, kad dviejose valstybėse narėse taikomos nuostatos, dėl kurių įgaliotiesiems subjektams gali reikėti patikrinti, ar kūriniai yra pasiekiami komerciškai, arba dėl kurių gali kilti neaiškumų šiuo klausimu ([17]). Komisija toliau nagrinės šias aplinkybes.

Įgaliotiesiems subjektams nereikia praeiti naudojimo būdams, kuriuos apima ši sistema, taikomos **įgaliojimo** procedūros. Tačiau jie gali būti tik konkrečių, 2 straipsnio 4 dalyje nurodytų kategorijomis. Marakešo direktyvoje paaiškinama, kad įgaliojimo ir pripažinimo reikalavimai, kuriuos valstybės narės gali taikyti įgaliotiesiems subjektams, pavyzdžiui, tie, kurie susiję su bendro pobūdžio paslaugų teikimu naudos gavėjams, neturėtų trukdyti jiems vykdyti šia direktyva leidžiamos veiklos. Įgyvendindama direktyvą viena valstybė narė ([18]) panaikino įgaliotųjų subjektų pareigą registruotis nacionalinėse institucijose, o kai kuriose valstybėse narėse ([19]) įgaliotieji subjektai turi pranešti nacionalinėms institucijoms apie savo, kaip įgaliotojo subjekto, statusą ir pateikti savo kontaktinius duomenis ([20]).

Be to, įgaliotieji subjektai raginami savanoriškai perduoti savo kontaktinius duomenis įsisteigimo valstybėms narėms, jei jie keičiasi prieinamos formos kopijomis vidaus rinkoje arba importuoja ar eksportuoja jas pagal Marakešo reglamentą. Valstybės narės perduoda šią informaciją Komisijai, kuri ją paskelbia viešai ([21]).

Direktyvoje nenumatyti jokie konkretūs **stebėsenos** reikalavimai. Konsultacijos su valstybėmis narėmis nesuteikia išsamaus vaizdo, tačiau paaiškėjo, kad kai kuriose valstybėse narėse įgaliotieji subjektai atitinkamai institucijai periodiškai teikia ataskaitas arba jiems taikoma *ad hoc* kontrolė. Apie vieną valstybę narę neturima jokios su Marakešo taisyklių įgyvendinimu susijusios informacijos, nes nepateikta informacijos apie tai, kokie įgaliotieji subjektai veikia toje šalyje ([22]).

II. METODIKA

Vertinimas grindžiamas pagrindžiamuoju tyrimu, kuris buvo pradėtas 2023 m. balandžio mėn. ir užbaigtas 2024 m. pavasarį. Duomenys buvo surinkti atliekant dokumentų tyrimą, konsultuojantis su valstybėmis narėmis (kurios turi pateikti informaciją pagal Marakešo direktyvos 10 straipsnio 2 dalį) ir suinteresuotaisiais subjektais, vykdant tikslines

([16]) Žr. 14 konstatuojamosios dalies pirmą sakinį.
([17]) Komisijos tarnybų darbinis dokumentas, p. 14.
([18]) Komisijos tarnybų darbinis dokumentas, p. 15.
([19]) Komisijos tarnybų darbinis dokumentas, p. 15.
([20]) Per konsultacijas apie šį aspektą gauta informacija buvo gauta ne iš visų valstybių narių.
([21]) Sąrašą galima rasti adresu https://digital-strategy.ec.europa.eu/lt/news/authorised-entities-context-directive-eu-20171564.
([22]) Tarnybų darbinis dokumentas, p. 14.

konsultacijas ir išsamius pokalbius per pagrindžiamąjį tyrimą([23]). Paskelbus kvietimą teikti informaciją ([24]) taip pat gauta atsiliepimų iš visuomenės.

Kaip reikalaujama Marakešo direktyvoje ir reglamente, atliekant vertinimą buvo atsižvelgta į atitinkamų pilietinės visuomenės veikėjų ir nevyriausybinių organizacijų, įskaitant asmenims su negalia ir vyresnio amžiaus asmenims atstovaujančias organizacijas, nuomones. Konkrečiai, konsultacijų veikla (tikslinės konsultacijos, išsamūs pokalbiai) apėmė ne tik įgaliotuosius subjektus, bet ir kelias asmenims su negalia atstovaujančias organizacijas. Kvietimas dalyvauti tikslinėse konsultacijose taip pat buvo išplatintas vyresnio amžiaus asmenims atstovaujančioms organizacijoms, tačiau nuomonę pateikė tik viena tokia organizacija. Be to, kelios asmenims su negalia atstovaujančios organizacijos pateikė savo nuomonę pagal kvietimą teikti informaciją ([25]). Tikslinės konsultacijos ir kvietimas teikti informaciją buvo prieinami asmenims su negalia.

III. EFEKTYVUMAS

Siekiant įvertinti, ar intervencija buvo veiksminga, atliekant vertinimą nagrinėta, ar Marakešo direktyva ir reglamentas pagerino galimybes gauti prieinamos formos kopijų ES ir jomis keistis tarp ES valstybių narių ir su trečiosiomis šalimis, kurios yra Marakešo sutarties šalys. Vertinant taip pat analizuota, ar yra veiksnių, kurie turėjo įtakos pažangai link tikslų, ir ar būta nenumatytų ir neplanuotų pasekmių. Galiausiai jame įvertintas kompensavimo sistemų poveikis prieinamos formos kopijų pasiekiamumui ir tarpvalstybiniam keitimuisi jomis.

Kiekybiniai duomenys, gauti iš atrinktų įgaliotųjų subjektų vertinimui atlikti, parodė, kad nuo 2018 m. šių institucijų kūrinių rinkiniuose esančių prieinamos formos kopijų skaičius padidėjo daugiau nei 50 proc. Duomenų nepakanka, kad būtų galima kiekybiškai nustatyti, kokiu mastu pagal Marakešo direktyvą suderintos taisyklės pagerino įgaliotųjų subjektų vykdomą prieinamos formos kopijų gamybą, palyginti su tuo, ką būtų įmanoma pasiekti nacionalinės teisės aktais, priimtais pagal Informacinės visuomenės direktyvą (Direktyva 2001/29/EB). Taip pat reikia atsižvelgti į tai, kad, nepriklausomai nuo taikomos autorių teisių sistemos, tikėtina, kad įgaliotųjų subjektų gamybos pajėgumams didesnį poveikį darys biudžeto apribojimai ir technologiniai pajėgumai. Tačiau per tikslines konsultacijas surinkti kokybiniai duomenys rodo, kad, suinteresuotųjų subjektų nuomone, Marakešo sistema padarė teigiamą poveikį prieinamos formos kopijų pasiekiamumui. 2022 m. atlikti akademiniai tyrimai taip pat atskleidė suvokiamą prieinamos formos kūrinių pasiekiamumą pagerėjimą.

([23]) Tikslinės konsultacijos vyko 2023 m. birželio 22 d.–rugpjūčio 11 d., https://digital-strategy.ec.europa.eu/lt/consultations/targeted-stakeholder-consultation-application-marrakesh-directive-and-regulation.

([24]) https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13615-Akliesiems-ir-regos-sutrikimu-turintiems-asmenims-skirti-ES-teises-aktai-del-autoriu-teisiu-Marakeso-direktyvos-ir-reglamento-vertinimas_lt.

([25]) https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13615-Akliesiems-ir-regos-sutrikimu-turintiems-asmenims-skirti-ES-teises-aktai-del-autoriu-teisiu-Marakeso-direktyvos-ir-reglamento-vertinimas_lt.

Juose teigiama, kad Marakešo sistema visų pirma palengvino spausdintos medžiagos pavertimą Brailio raštu, tačiau turėjo nedidelį poveikį prieigai prie skaitmeninių knygų ([26]).

Be to, tam tikrą kiekybinį poveikį galima įžvelgti dėl Marakešo direktyvoje nustatytos išimties suderinimo. Ataskaitiniu laikotarpiu duomenis pateikusių įgaliotųjų subjektų registruotų naudotojų (naudos gavėjų) skaičius padidėjo maždaug 39 proc. Tai gali būti susiję su naudos gavėjų kategorijų suderinimu pagal Marakešo direktyvą, dėl kurio kai kuriose valstybėse narėse naudos gavėjų aprėptis buvo išplėsta, palyginti su tuo, kas anksčiau buvo nacionaliniu lygmeniu. Kaip matyti, pavyzdžiui, iš 2014 m. ES viešų konsultacijų ([27]) atsakymų, skaitymo negalią apėmė ne visos nacionalinio lygmens išimtys, galiojusios iki Marakešo direktyvos ir reglamento priėmimo, o dabar ji į taikymo sritį patenka.

Kalbant apie tarpvalstybinius mainus, ES ratifikavus Marakešo sutartį atsirado sąlygos bendradarbiauti su įgaliotaisiais subjektais visose valstybėse narėse ir susitariančiosiomis šalimis trečiosiose šalyse, be kita ko, dėl palankesnių sąlygų naudotis Prieinamų knygų konsorciumo pasauline knygų paslauga (*Accessible Books Consortium (ABC) Global Book Service*), kuri remia Marakešo sutarties įgyvendinimą ([28]).

Vykdant tarpvalstybinius mainus ES viduje ir su trečiosiomis šalimis, kurios yra Marakešo sutarties šalys, 2023 m. vidutiniškai apsikeista 16,3 proc. visų duomenis pateikusių įgaliotųjų subjektų turimų kūrinių, palyginti su 12,7 proc. kūrinių, kuriais apsikeista ES ir su trečiosiomis šalimis 2018 m. Šalyse, kuriose vartojama bendra kalba, kūrinių dažniausiai importuojama daugiau, nes vartotojai paprastai pirmenybę teikia kūriniams sava kalba. Kadangi knygos užsienio kalbomis sudaro mažesnę įgaliotųjų subjektų rinkinių dalį, dažniausiai jos gaunamos per tarpvalstybinius mainus. Kūriniai daugiausia importuojami iš kitų valstybių narių, tačiau įgaliotieji subjektai kūrinius taip pat importuoja iš trečiųjų šalių, kurios yra Marakešo sutarties šalys. 2023 m. toks importas sudarė 2,7 proc. katalogo (palyginti su 2 proc. katalogo 2018 m.). Atliekant tyrimą apklausti įgaliotieji subjektai nurodo, kad jie paprastai importuoja kūrinius iš Jungtinių Amerikos Valstijų, Jungtinės Karalystės ir Kanados([29]). Kai kurie konkretūs įgaliotieji subjektai keičiasi dideliu kūrinių kiekiu: pavyzdžiui, Prancūzijos įgaliotojo subjekto kataloge yra 15 proc. iš Šveicarijos ir Kanados importuotų kūrinių ([30]); tas pats įgaliotasis subjektas pranešė, kad jis taip pat

([26]) Ferri, D. „The Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired or Otherwise Print Disabled in the European Union: Reflecting on Its Implementation and Gauging Its Impact from a Disability Perspective“ („Marakešo sutarties dėl geresnių sąlygų susipažinti su paskelbtais kūriniais sudarymo akliems, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims. Jos įgyvendinimas ir poveikio vertinimas iš asmens su negalia perspektyvos“), *IIC* 55, 89-109 (2024), paskelbta adresu https://doi.org/10.1007/s40319-023-01410-y.

([27]) Atsakymų, gautų vykdant viešas konsultacijas dėl ES autorių teisių taisyklių peržiūros, ataskaita pateikiama adresu https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/modernisation-eu-copyright-rules-useful-documents.

([28]) Internetinis katalogas, kuriuo naudodamiesi sutartį ratifikavusių valstybių įgaliotieji subjektai gali keistis prieinamos formos knygomis neprašydami teisių turėtojų leidimo; žr. https://www.accessiblebooksconsortium.org/.

([29]) Tyrimas, p. 76.

([30]) Tyrimas, p. 208.

eksportavo į trečiąsias šalis, visų pirma į Kanadą ([31]). Be to, pokalbiai su įgaliotaisiais subjektais rodo, kad keitimąsi kūriniais su Lotynų Amerikos ir Afrikos šalimis daugiausia sudaro eksportas iš ES ([32]).

Per tikslines konsultacijas tyrimo grupės surinkti kokybiniai duomenys patvirtina nuomonę, kad ES suderintos taisyklės daro poveikį tarpvalstybiniam keitimuisi kūriniais, o įgaliotieji subjektai ir nacionalinės valdžios institucijos mano, kad taisyklių poveikis tarpvalstybiniam keitimuisi kūriniais ES ir tarptautiniu lygmenimis buvo reikšmingesnis nei gamybai. Tai matyti iš ataskaitų, kurias pateikė įgaliotieji subjektai, nes, nors kai kurios valstybės narės buvo sudariusios bendradarbiavimo susitarimus dėl keitimosi prieinamos formos kopijomis tarpvalstybiniu mastu (ypač su teritorijomis, kuriose kalbama ta pačia kalba) prieš priimant Marakešo direktyvą ir reglamentą, Marakešo direktyva ir reglamentas kai kuriems iš jų sudarė sąlygas pirmą kartą taip keistis kūriniais tarpusavyje ar su daugiau šalių ([33]).

Veiksniai, turintys įtakos prieinamos formos kopijų gamybai ir keitimuisi jomis

Remiantis įgaliotųjų subjektų atsakymais, gautais per tikslines konsultacijas, pagrindiniai prieinamos formos kopijų gamybą ribojantys veiksniai yra susiję su nepakankamu tokios formos kopijas gaminančių institucijų finansavimu arba nepakankamais kitais ištekliais (žmogiškaisiais ištekliais, praktine patirtimi, technologijomis). Kalbant apie finansavimo šaltinius, įgaliotieji subjektai daugiausia remiasi viešuoju finansavimu arba viešojo finansavimo ir dovanų deriniu. Vienoje valstybėje narėje įgaliotasis subjektas daugiausia finansuojamas iš bendrųjų pajamų, gautų parduodant loterijos bilietus.

Mažesnėse rinkose veikiantys įgaliotieji subjektai taip pat susiduria su apribojimais dėl mažų gamybos pajėgumų, nors svarbu pažymėti, kad šiose valstybėse narėse veikiančių įgaliotųjų subjektų kataloguose esančių kūrinių įvairovė labai skiriasi – įgaliotieji subjektai Suomijoje ir Danijoje turi daug daugiau kūrinių nei įgaliotieji subjektai Kroatijoje ar Lietuvoje.

Naudos gavėjų (asmenų su negalia) informuotumas apie tai, kur ir kaip rasti prieinamos formos kopijas, taip pat buvo įvardytas kaip iššūkis tiek per tikslines konsultacijas, tiek paskelbus kvietimą teikti informaciją. 2023 m. paskelbtuose moksliniuose tyrimuose taip pat nustatyta, kad paramos gavėjai ir asmenų su negalia organizacijų atstovai ne visada žinojo, kaip jie gali pasinaudoti Marakešo sistema ([34]). Straipsnyje teigiama, kad aklieji gali būti geriau informuoti apie Marakešo sutartį nei regos sutrikimų turintys asmenys, o tai gali būti susiję su skirtingais kūrinių prieinamumo būdais (pvz., rengiant kopijas akliesiems Brailio

([31]) Nuo 2014 m. įgaliotasis subjektas per ABC platformą eksportavo 13 981 kūrinį, iš kurių 63 proc. eksportuoti į trečiąsias šalis (daugiausia į Kanadą).

([32]) Ispanijos organizacija ONCE 2023 m. eksportavo 421 kopiją į Argentiną ir Peru ir 568 kopijas – į Gvatemalą, Meksiką ir Argentiną (tyrimas, p. 212). Prancūzijos įgaliotasis subjektas nurodė, kad kopijas į Afrikos šalis eksportavo tiesiogiai Afrikos šalių naudos gavėjams, nes importuojančiose šalyse įgaliotieji subjektai neturi skaitmeninės ir fizinės infrastruktūros (žr. tyrimo p. 67).

([33]) Tyrimas, p. 31.

([34]) Ferri, Delia and Rossello, Giulia (2023) The Role of the Marrakesh Treaty in Supporting Access to Printed Material for People Who Are Blind or Visually Impaired: A Critical Discussion of the Results of an Empirical study Conducted in Six European Countries, *Disabilities,* 3 (2), p. 162.

raštu, naudojamasi autorių teisių išimtimi, o regėjimo sutrikimų turintiems asmenims naudojamos vaizdo didinimo priemonės) ([35]).

Kai kurie įgaliotieji subjektai taip pat pažymėjo, kad svarbu paramos gavėjams suteikti prieigą prie technologijų, leidžiančių jiems naudoti skaitmenines prieinamas formas, o tai įgyvendinti vis dar atsiliekama. Įgaliotieji subjektai taip pat pabrėžė, kad svarbu tenkinti įvairius paramos gavėjų poreikius, pavyzdžiui, bendradarbiaujant su bibliotekos tinklais teikti paramos gavėjams fizines kopijas per vietos biblioteką.

Todėl, nors ataskaitiniu laikotarpiu naudos gavėjų ir kūrinių prieinamos formos kopijų skaičius padidėjo, šios institucijos mano, kad tam tikri veiksniai, tiesiogiai nesusiję su Marakešo taisyklėmis, visų pirma įgaliotųjų subjektų turimi ištekliai, yra kliūtis teikti daugiau prieinamų kopijų.

Kompensavimo sistemų poveikis

Kompensavimo sistemos šešiose valstybėse narėse, kurios jas įdiegė, skiriasi: keturiose valstybėse narėse kompensavimo sistemos taikomos tik tam tikriems sektoriams (švietimo sektoriui), tam tikroms kopijų formoms (pvz., garsinėms knygoms) arba tam tikriems kopijų suteikimo būdams (pvz., atsisiuntimui), o dviejų valstybių narių kompensavimo sistemose tokio diferencijavimo nėra, todėl jos taikomos įgaliotųjų subjektų, kuriems galioja Marakešo direktyva, naudojimo būdams.

Tyrime lyginamas penkių įgaliotųjų subjektų, veikiančių keturiose kompensavimo sistemas taikančiose valstybėse narėse, ir 19 įgaliotųjų subjektų, veikiančių 12-oje valstybių narių, neturinčių kompensavimo sistemų, katalogų apimties padidėjimas ataskaitiniu laikotarpiu. Nors iš duomenų matyti, kad 19-os įgaliotųjų subjektų bendra kūrinių apimtis padidėjo labiau nei 5 įgaliotųjų subjektų iš valstybių narių, kuriose taikomos kompensavimo sistemos, šie duomenys turi būti vertinami atsargiai. Kaip paaiškinta pačiame tyrime, duomenys yra labai riboti ir gali būti nereprezentatyvūs, ir juos naudojant neįmanoma nustatyti koreliacijos tarp kompensavimo sistemų netaikymo ir didesnio prieinamos formos kopijų kiekio. Taip yra todėl, kad prieinamos formos kopijų katalogų apimties didėjimo tempas priklausė nuo kitų veiksnių, pavyzdžiui, nuo to, kad įgaliotieji subjektai valstybėse narėse, kurios įdiegė kompensavimo sistemas, galėjo turėti jau daug kūrinių, o kiti įgaliotieji subjektai galėjo savo rinkinius pradėti rinkti ataskaitiniu laikotarpiu. Pavyzdžiui, kaip minėta pirmiau, Suomija ir Danija (kuriose taikoma kompensavimo sistema) turi gerokai daugiau kūrinių nei įgaliotieji subjektai Kroatijoje ar Lietuvoje, kur kompensavimo sistema netaikoma ([36]). Apskritai dėl to, kad trūksta kontekstinių duomenų, negalima daryti išvados dėl šio palyginimo poveikio.

([35]) Ferri, Delia and Rossello, Giulia (2023) The Role of the Marrakesh Treaty in Supporting Access to Printed Material for People Who Are Blind or Visually Impaired: A Critical Discussion of the Results of an Empirical study Conducted in Six European Countries, *Disabilities*, 3 (2), p.. 162.

([36]) 69 021 kūrinys Suomijoje ir 84 000 kūrinių Danijoje; 7 727 kūriniai Kroatijoje ir 15 433 kūriniai Lietuvoje (žr. tyrimą, p. 215).

Suinteresuotųjų subjektų, priklausančių įvairioms grupėms, su kuriomis konsultuotasi, atsakymai pateikti paskelbus kvietimą teikti informaciją, skiriasi. Teisių turėtojai pabrėžia, kad kompensavimo sistemos yra reikalingos teisių turėtojų interesams apsaugoti ir turėtų tiksliai atspindėti prieinamos formos naudojimo mastą ir būdą ([37]), o naudos gavėjų atstovai teigia, kad kompensavimo sistemos turėtų būti panaikintos ([38]), visų pirma paminėdami, kad kompensavimo sistemos sukuria kliūtis ir kad įgaliotieji subjektai, kurie nesiekia pelno, neturėtų mokėti už darbą, kurį turėtų atlikti patys leidėjai. Du paramos gavėjams atstovaujantys respondentai mano, kad kompensavimo sistemos prieštarauja Marakešo sutarties dvasiai, nors šios sistemos pagal sutartį aiškiai leidžiamos. Pagal Marakešo sutartį susitariančiosioms šalims leidžiama nuspręsti, ar mokėti atlygį teisių turėtojams už naudojimą, kuriam taikoma Marakešo sutartimi nustatyta autorių teisių išimtis, tačiau ES teisėje nustatyta, kad valstybių narių galimybė numatyti tokias kompensavimo sistemas yra ribota.

Visų pirma sistemos gali būti taikomos tik įgaliotiesiems subjektams ir pagal jas neturėtų būti reikalaujama, kad naudos gavėjai susimokėtų (žr. 14 konstatuojamąją dalį). Apskritai pagal Marakešo direktyvos 3 straipsnio 6 dalį ES teisės aktų leidėjo valstybėms narėms suteikta galimybė atitinka sutartį.

Be to, kompensavimo sistemų poveikio suvokimas taip pat skiriasi priklausomai nuo sistemos struktūros ir finansavimo konkrečioje valstybėje narėje. Atrodo, kad įgaliotieji subjektai, veikiantys valstybėse narėse, kuriose valstybės finansavimo lygis taip pat padengia mokėtiną kompensaciją ir kuriose kompensavimo sistema taikoma tik tam tikriems naudojimo būdams ar kūriniams, labiau linkę manyti, kad kompensavimo sistema nedaro poveikio prieinamos formos kopijų gamybai arba daro jai tik nedidelį poveikį. Kitose valstybėse narėse, kuriose taikomos kompensavimo sistemos, nepaisant to, kad bendra kasmet mokama kompensacija yra maža, suinteresuotieji subjektai gali manyti, kad poveikis yra didelis, jei biudžetas laikomas nepakankamai dideliu (ypač jei įgaliotųjų subjektų finansavimas priklauso nuo dovanojamų lėšų).

Taip pat sunku kiekybiškai įvertinti arba nustatyti koreliaciją tarp kompensavimo sistemų ir tarpvalstybinio keitimosi kopijomis, ypač dėl to, kad valstybių narių tarpusavio keitimuisi kopijomis ir keitimuisi jomis su trečiosiomis šalimis įtakos turi įvairūs veiksniai, visų pirma susiję su bendra kalba, taip pat su technologijų naudojimu tam tikromis aplinkybėmis (siekiant kopijų formų ir metaduomenų sąveikumo) ([39]). Nors kiekybinių duomenų galimam kompensavimo sistemų poveikiui nustatyti nėra, kai kurie suinteresuotieji subjektai teigia, kad įgaliotieji subjektai tarpvalstybiniu lygmeniu keitėsi kopijomis mažiau, visų pirma dėl neaiškumų, susijusių su kompensavimo sistemų taikymu tarpvalstybinei sklaidai, ir dėl

([37]) Atsiliepimus, gautus iš, pvz., „European Writers Council“, FEP, ALIS, paskelbus kvietimą teikti informaciją, žr. adresu https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13615-Akliesiems-ir-regos-sutrikimu-turintiems-asmenims-skirti-ES-teises-aktai-del-autoriu-teisiu-Marakeso-direktyvos-ir-reglamento-vertinimas_lt.

([38]) Atsiliepimus, gautus paskelbus kvietimą teikti informaciją, žr. adresu https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13615-Akliesiems-ir-regos-sutrikimu-turintiems-asmenims-skirti-ES-teises-aktai-del-autoriu-teisiu-Marakeso-direktyvos-ir-reglamento-vertinimas_lt.

([39]) Tyrimas, p. 76.

kompensacijos už eksportą apskaičiavimo sunkumų, kurie galėtų atgrasyti nuo keitimosi kopijomis. Tačiau atrodo, kad toks susirūpinimas dėl kompensavimo sistemų poveikio valstybių narių tarpusavio keitimuisi kopijomis yra susijęs su konkrečiomis šalimis ir gali kilti dėl kompensavimo sistemų struktūros ir praktinio taikymo, taip pat dėl galimo netikrumo, kurį jie gali sukelti. Šiomis aplinkybėmis svarbu atsižvelgti į tai, kad kompensavimo sistemos turėtų būti taikomos tik tokią sistemą nustačiusios valstybės narės teritorijoje įsisteigusiems saugomus kūrinius ir kitus objektus naudojantiems įgaliotiesiems subjektams ir pagal jas neturėtų būti reikalaujama mokėjimų iš įgaliotųjų subjektų, įsisteigusių kitose valstybėse narėse ar trečiosiose šalyse, kurios yra Marakešo sutarties šalys.

Galimos nenumatytos pasekmės – galimas poveikis prekybos rinkai

Atsižvelgiant į kilusį klausimą, ar Marakešo sistema gali turėti pasekmių prekybos rinkai, buvo parengta konkreti Marakešo direktyvos 10 straipsnio 3 dalies nuostata. Pagal šią nuostatą valstybė narė gali įspėti Komisiją, jei turi pagrįstų priežasčių manyti, kad direktyvos įgyvendinimas padarė didelį neigiamą poveikį komerciniam kūrinių ar kitų objektų prieinama forma pasiekiamumui naudos gavėjams, pateikdama visus reikiamus įrodymus. Komisija, rengdama vertinimo ataskaitą, privalo atsižvelgti į tokius įrodymus.

Rengiant šią ataskaitą nė viena valstybė narė nepateikė Komisijai įrodymų pagal Marakešo direktyvos 10 straipsnio 3 dalį.

Duomenys, surinkti rengiant šį vertinimą, taip pat neatskleidė tokių įrodymų. Tyrime pažymėta, kad trūksta išsamių duomenų apie leidybos rinkos prieinamumą ([40]).

Per tikslines konsultacijas dauguma suinteresuotųjų subjektų, su kuriais konsultuotasi, nenurodė neigiamo Marakešo taisyklių poveikio komercinės gamybos paskatoms. Vienas suinteresuotasis subjektas pažymėjo teigiamą netiesioginį Marakešo sistemos poveikį leidybos rinkai, nes mano, kad ji lėmė geresnį leidėjų ir įgaliotųjų subjektų veiklos koordinavimą ir mainus ([41]).

Remiantis turima informacija, negalima daryti išvados, kad Marakešo sistema daro didelį neigiamą poveikį komerciniam kūrinių prieinama forma pasiekiamumui. Todėl, atsižvelgiant į šiuo metu turimus duomenis, nėra pagrindo peržiūrėti dabartinį požiūrį į komercinio kūrinių prieinama forma pasiekiamumo tikrinimą.

Galimas poveikis platesniems socialiniams tikslams

([40]) Tyrimas, p. 67.

([41]) Atsiliepimas, kurį pateikė organizacija „European Writers' Council“, skelbiamas adresu Akliesiems ir regos sutrikimų turintiems asmenims skirti ES teisės aktai dėl autorių teisių. Marakešo direktyvos ir reglamento vertinimas (europa.eu).

Keli suinteresuotieji subjektai nurodė teigiamą Marakešo sistemos poveikį tokioms sritims kaip socialinė įtrauktis ir lygybė apskritai ([42]), galimybių vaikams ir suaugusiesiems mokytis kūrimas ([43]), taip pat darbas, kultūra ir dalyvavimas bendruomenėje ([44]). Tačiau remiantis šiam vertinimui turėtais duomenimis sunku nustatyti, kokiu mastu Marakešo sistema galėjo daryti poveikį šiems platesniems socialiniams tikslams. Suinteresuotieji subjektai taip pat paminėjo ne tik su Marakešo sistema susijusius nuolatinius sunkumus, kurie gali turėti įtakos šiems tikslams, pavyzdžiui, nepakankamos galimybės gauti prieinamos formos vadovėlių, nepakankamos galimybės naudotis skaitmeninėmis mokymosi platformomis, tinkamo mokytojų ir bibliotekininkų rengimo poreikis ([45]).

Dėl įgyvendinant Marakešo sistemą palengvinto tarpvalstybinio keitimosi kopijomis suteikiama galimybė prieinamų formų kūrinius siųsti emigrantams kitose valstybėse narėse arba patenkinti mažumų gyventojų ar pabėgėlių poreikius importuojant kūrinius iš šalių, kuriose vartojama šių kategorijų gyventojų kalba. Be to, galėtų būti laikoma, kad sistema padėjo didinti informuotumą, visų pirma leidėjų, apie problemas, su kuriomis susiduria asmenys su negalia ([46]).

IV. VEIKSMINGUMAS

Veiksmingumo analizė, atlikta per šį vertinimą, buvo gana ribota, nes nebuvo pakankamai duomenų, kad būtų galima kiekybiškai įvertinti Marakešo taisyklių taikymo poveikį. Dauguma surinktų kiekybinių duomenų suteikė nedaug informacijos apie įgaliotųjų subjektų biudžetą ir jų asignavimus arba ji buvo susijusi tik su konkrečiu įgaliotuoju subjektu. Todėl vertinimas daugiausia grindžiamas kokybinių duomenų analize.

Dar prieš priimant Marakešo direktyvą ir reglamentą, ES teisėje, visų pirma Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies b punkte, valstybėms narėms buvo numatyta galimybė nustatyti autorių teisių išimtį ar apribojimą asmenų su negalia naudai. Valstybės narės pasinaudojo šia galimybe, kad nustatytų išimtį ar apribojimą savo nacionalinės teisės aktuose, tačiau dėl taikymo srities skirtumų nacionaliniu lygmeniu keistis prieinamos formos

([42]) Atsiliepimai, kuriuos ES pilietis ir organizacija „Nota“ pateikė paskelbus kvietimą teikti informaciją (2023 m.), pateikiami adresu Akliesiems ir regos sutrikimų turintiems asmenims skirti ES teisės aktai dėl autorių teisių. Marakešo direktyvos ir reglamento vertinimas (europa.eu).

([43]) Atsiliepimas, kurį organizacija „Nota“ pateikė paskelbus kvietimą teikti informaciją (2023 m.), pateikiamas adresu Akliesiems ir regos sutrikimų turintiems asmenims skirti ES teisės aktai dėl autorių teisių. Marakešo direktyvos ir reglamento vertinimas (europa.eu); tyrimo grupės pokalbiai su organizacijomis „European Blind Union“ ir „Eureka Leuven“ (2023 m.).

([44]) Atsiliepimas, kurį organizacija „Nota“ pateikė paskelbus kvietimą teikti informaciją (2023 m.), pateikiamas adresu Akliesiems ir regos sutrikimų turintiems asmenims skirti ES teisės aktai dėl autorių teisių. Marakešo direktyvos ir reglamento vertinimas (europa.eu).

([45]) Tyrimo grupės pokalbiai su organizacijomis „European Disability Forum“, „European Writers’ Council“, „German Federation of the Blind and Partially Sighted“, „Accessibility Library Celia“ ir „Eureka Leuven“.

([46]) Tyrimo grupės surengti pokalbiai su organizacijomis „German Centre for Accessible Reading“, „European Blind Union“, „European Writers’ Council“ ir „Luisterpuntbibliotheek“ (2023 m.).

kopijomis tarpvalstybiniu mastu tapo sunkiau ([47]). Marakešo sistema šiuos skirtumus sumažino ir padidino teisinį tikrumą, nes buvo patikslinta, kuriems naudos gavėjams taikoma ši sistema ir kiek gali aprėpti galimi su autorių teisėmis susiję veiksmai. Kaip paaiškinta ankstesnėje dalyje, dėl to padidėjo paramos gavėjų, kuriems taikomas šis reglamentas, skaičius ir sudarytos palankesnės sąlygos tarpvalstybiniam keitimuisi kopijomis. Todėl asmenys su negalia gauna naudos dėl geresnių galimybių gauti prieinamos formos kopijų, ir tikėtina, kad įgaliotieji subjektai teiks paslaugas didesnei naudotojų bazei ir dažniau keisis kopijomis tarpvalstybiniu mastu.

Nors įgaliotieji subjektai gamindami prieinamos formos kopijas naudoja išteklius, pagal Marakešo sistemą šios išlaidos jiems nenustatomos – ja siekiama sudaryti palankesnes sąlygas jų prieinamos formos kopijų gamybos ir keitimosi jomis veiklai užtikrinant didesnį teisinį tikrumą. Dauguma tyrime apklaustų įgaliotųjų subjektų pranešė, kad įgyvendinus Marakešo sistemą gamybos išlaidos iš esmės nepasikeitė.

Tačiau dėl įgyvendinant Marakešo sistemą suderintų taisyklių įgaliotieji subjektai sutaupė lėšų, nes prieinamos formos kopijas galima lengviau gauti keičiantis jomis tarpvalstybiniu mastu, taip užkertant kelią veiklos dubliavimuisi. Vienas įgaliotasis subjektas nurodė, pavyzdžiui, kad dėl tarpvalstybinio keitimosi kopijomis ES viduje ir už jos ribų per trejus su puse metų sutaupyta maždaug 133 000 EUR. Suderinus ES taisykles taip pat sumažėjo poreikis tikrinti šalyse, į kurias tiekiamos kopijos, taikomas nacionalines autorių teisių taisykles.

Įgaliotiesiems subjektams, kurie platina, perduoda visuomenei arba padaro jai prieinamas prieinamos formos kopijas, pagal šią sistemą taikomos tam tikros taisyklės. Jomis siekiama tik užkirsti kelią neteisėtam prieinamos formos kopijų platinimui ir sudaryti sąlygas naudos gavėjams, teisių turėtojams ir kitiems įgaliotiesiems subjektams gauti atitinkamą informaciją. Įgaliotųjų subjektų praktika šiuo atžvilgiu yra įvairi ([48]), tačiau nėra tikslių duomenų, kuriais remiantis būtų galima kiekybiškai įvertinti šiuo tikslu naudotus išteklius. Tačiau įgyvendinant šią sistemą įgaliotiesiems subjektams nenustatomos prievolės, kurios galėtų trukdyti gaminti prieinamos formos kopijas ir kurios galėtų būti suvokiamos kaip našta. Pavyzdžiui, pagal šią sistemą įgaliotieji subjektai negali būti įpareigoti užtikrinti, kad atliks išankstinį komercinio kūrinių prieinama forma pasiekiamumo patikrinimą. Be to, sistemoje nenumatyta konkreti įgaliojimo procedūra, šiuo atžvilgiu paaiškinant, kad įgaliojimo ar pripažinimo reikalavimai, pavyzdžiui, susiję su bendro pobūdžio paslaugų teikimu naudos gavėjams, neturėtų trukdyti įgaliotiesiems subjektams vykdyti pagal Marakešo priemones leidžiamos veiklos.

Sistema neapima įgaliotųjų subjektų finansavimo klausimų. Daugumoje valstybių narių įgaliotųjų subjektų biudžetai įvairiu mastu finansuojami viešosiomis lėšomis. Tam tikromis aplinkybėmis naudos gavėjai taip pat gali prisidėti prie įgaliotųjų subjektų finansavimo

([47]) European Commission, Directorate-General for the Internal Market and Services, Francquen, A., Dusollier, S., Triaille, J. et al., study on the application of Directive 2001/29/EC on copyright and related rights in the information society (the ‘Infosoc Directive’), European Commission, 2013, https://data.europa.eu/doi/10.2780/90141, pp. 420–437.

([48]) Tyrimo IV priedas.

dovanomis. Nacionalinės valdžios institucijos padengia išlaidas, bendrai susijusias su taisyklių vykdymo užtikrinimu, nors pagal sistemą nėra nustatyta jokių konkrečių stebėsenos įpareigojimų.

Remiantis turima informacija negalima daryti tvirtų išvadų, pagrįstų kiekybiniais duomenimis, tačiau atlikus vertinimą nebuvo atskleista, kad esama dėl sistemos atsiradusios nereikalingos naštos, ir neatrodo, kad sistemą reikėtų supaprastinti ir racionalizuoti. Marakešo direktyvoje ir reglamente nenustatyta įgaliotiesiems subjektams taikytina konkreti įgaliojimo procedūra, juose neleidžiamos išankstinės komercinio pasiekiamumo patikros ir įgaliotiesiems subjektams nėra prievolių teikti ataskaitas nacionalinėms institucijoms. Valstybės narės Komisijai turi teikti tik savanoriškai perduotą įgaliotųjų subjektų, kurie vykdo tarpvalstybinį keitimąsi kopijomis, kontaktinių duomenų informaciją. Administraciniai reikalavimai apsiriboja tuo, kas būtina užtikrinant prieinamos formos kopijų pasiekiamumą, vykdant neteisėto naudojimo prevenciją ir sudarant palankesnes sąlygas skaidrumui. Šios intervencijos, pagerinančios prieinamos formos kopijų pasiekiamumą naudos gavėjams ir kartu leidžiančios sutaupyti lėšų dėl didesnio teisinio tikrumo, tikslai yra pasiekiami veiksmingai.

Kompensavimo sistemų poveikis veiksmingumui

Kalbant apie teisių turėtojus, buvo tikimasi, kad taisyklės turės ribotą poveikį jų autorių teisėms kaip teisei į nuosavybę (pripažintai Chartijos 17 straipsnyje), nes Marakešo direktyva siekiama tik visiškai suderinti skirtingas autorių teisių išimtis ar apribojimus, jau galiojusius nacionaliniu lygmeniu prieš priimant Marakešo direktyvą, ir palengvinti tarpvalstybinį keitimąsi prieinamos formos kopijomis ([49]). Kai kurie poveikio skirtumai, palyginti su laikotarpiu iki Marakešo direktyvos, galėjo būti susiję su pagerėjusiu prieinamos formos kopijų pasiekiamumu, pavyzdžiui, padidėjusiu naudos gavėjų skaičiumi (kaip išsamiai aprašyta skirsnyje apie efektyvumą). Į Marakešo direktyvą įtraukta galimybė toliau taikyti arba pradėti taikyti kompensavimo sistemą, kartu paaiškinant, kad nustatant kompensacijos dydį reikėtų tinkamai atsižvelgti į įgaliotųjų subjektų veiklos, kuria nesiekiama pelno, pobūdį, viešojo intereso tikslus, kurių siekiama šia direktyva, išimtimi besinaudojančių naudos gavėjų interesus, galimą žalą teisių turėtojams ir poreikį užtikrinti tarpvalstybinę prieinamos formos kopijų sklaidą. Taip pat reikėtų atsižvelgti į konkrečias kiekvieno atvejo aplinkybes, susidarančias pagaminus konkrečią prieinamos formos kopiją. Kai žala teisių turėtojui yra minimali, neturėtų atsirasti jokių kompensacijos mokėjimo prievolių. Valstybėse narėse, kuriose taikomos kompensavimo sistemos, išlaidas patiria su kompensacijos mokėjimu susiję

([49]) Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl aklų, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui leidžiamų tam tikrų būdų naudoti autorių teisių ir gretutinių teisių saugomus kūrinius ir kitus objektus, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo, COM(2016) 596 *final,* 2016/0278 (COD), p. 6;
Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl Sąjungos ir trečiųjų šalių tarpvalstybinio keitimosi autorių ir gretutinių teisių saugomų tam tikrų kūrinių ir kitų objektų prieinamos formos kopijomis aklų, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui, COM(2016) 595 *final,* 2016/0279 (COD), p. 5.

įgaliotieji subjektai, įskaitant tai, kad jie turi apskaičiuoti ir paskirstyti mokesčius. Kadangi kai kurios nacionalinės kompensavimo sistemos buvo taikomos dar prieš priimant Marakešo sistemą arba pakeitė kitus įpareigojimus, susijusios išlaidos paprastai nėra naujos.

Remiantis tyrimo metu surinkta informacija, bendra sumokėta kompensacija valstybėse narėse gali labai skirtis – 27 000 EUR Vokietijoje, 159 000 EUR Suomijoje, 1 mln. EUR Švedijoje ir 1,7 mln. EUR Danijoje. Atrodo, kad suinteresuotųjų subjektų su kompensavimo sistemomis siejamas poveikis skiriasi priklausomai nuo nacionalinių kompensavimo sistemų struktūros ir finansavimo modelio. Kaip paaiškinta skirsnyje apie efektyvumą, net jei bendra kasmet mokama kompensacija būtų maža, suinteresuotieji subjektai gali manyti, kad poveikis yra didelis, jei biudžetas laikomas nepakankamai dideliu (ypač jei įgaliotųjų subjektų finansavimas priklauso nuo dovanojamų lėšų).

Be įgaliotųjų subjektų finansavimo skirtumų, atrodo, kad administracinės išlaidos, susijusios, pavyzdžiui, su kompensacijų apskaičiavimu ir mokėjimu, skiriasi priklausomai nuo to, kokiu mastu duomenys tvarkomi skaitmenizuotai ir automatizuotai, tačiau nėra tikslių duomenų tokioms išlaidoms nustatyti.

Veiksniai, prisidedantys prie veiksmingo Marakešo direktyvos įgyvendinimo

Priklausomai nuo konkrečių institucinių ir rinkos aplinkybių valstybėse narėse, prie veiksmingo Marakešo direktyvos įgyvendinimo gali prisidėti tam tikri veiksniai.

Visų pirma įgaliotųjų subjektų centralizavimas arba intensyvesnis jų bendradarbiavimas gali sudaryti palankesnes sąlygas masto ekonomijai ir padidinti naudos gavėjų galimybes gauti kopijas. Be PINO ABC iniciatyvos, nacionaliniu lygmeniu buvo parengtos papildomos bendradarbiavimo iniciatyvos, ir jomis susiejami toje teritorijoje veikiantys įgaliotieji subjektai arba tos pačios kalbos teritorijose veikiantys įgaliotieji subjektai (pvz., įgaliotieji subjektai Austrijoje, Vokietijoje ir Šveicarijoje), arba įgaliotieji subjektai susiejami siekiant vykdyti konkrečius projektus (pvz., Šiaurės šalių įgaliotieji subjektai bendradarbiauja siekdami koordinuoti gamybą ir pasidalyti išlaidas, kad būtų galima teikti kopijas etninės mažumos kalba).

Be to, įgaliotųjų subjektų ir leidėjų bendradarbiavimo formos, pavyzdžiui, kuriant prieinamos formos kopijas arba dalijantis informacija ir kūriniais, gali būti ekonomiškai efektyvios ir užkirsti kelią dubliavimuisi.

Tam tikri įgaliotieji subjektai palengvina naudos gavėjų galimybes gauti turimus kūrinius sukurdami internetinius katalogus. Tačiau ne visi naudos gavėjai turi praktinės patirties arba prieigą prie technologijos, kad galėtų gauti kūrinius naudodamiesi internetiniu katalogu. Įvairi praktika, kuria siekiama patenkinti įvairius naudos gavėjų poreikius ir suteikti jiems reikiamą paramą (pvz., bendradarbiavimas su bibliotekų tinklais, alternatyvių ryšių palaikymo priemonių suteikimas, mokymas), taip pat atrodo svarbi gerinant galimybes gauti kopijas.

Įgaliotųjų subjektų skaitmenizacijos lygis ir jų naudojamų formų sąveikumas gali padėti sumažinti administracines ir veiklos išlaidas, dar labiau palengvinti tarpvalstybinį keitimąsi kopijomis ir kiek įmanoma labiau sumažinti administracinę naštą, susijusią su kūrinio konvertavimo darbu (ypač tada, kai kopijomis keičiamasi su trečiosiomis šalimis).

Turėtų būti visapusiškai laikomasi direktyvos 5 straipsnio 1 dalies b punkte nustatytos įgaliotųjų subjektų pareigos imtis tinkamų priemonių, kad būtų atgrasyta nuo prieinamos formos kopijų atgaminimo, platinimo, viešo paskelbimo ar padarymo pasiekiamomis neturint leidimo, kartu užtikrinant, kad tai nesudarytų kliūčių naudos gavėjams su jomis susipažinti. Nors nėra tikslios informacijos, kuria remiantis būtų galima įvertinti įgaliotųjų subjektų naudojamų metodų, kuriais siekiama užkirsti kelią prieinamos formos kopijų sklaidai be leidimo, poveikį, pokalbiai su suinteresuotaisiais subjektais rodo, kad apsauga slaptažodžiu ir dvielementis tapatumo nustatymas mažina naudos gavėjų galimybes gauti kopijas, ir įgaliotieji subjektai jų vengia. Kita vertus, atrodo, kad kaštų ir naudos santykio aspektu vandenženklis yra gera priemonė užkirsti kelią nespecializuotos formos kopijų sklaidai be leidimo. Apskritai priemonės, kurių imtasi siekiant užkirsti kelią naudojimui neturint leidimo, yra dar svarbesnės, kai įgaliotųjų subjektų teikiamos kopijos yra aukštos kokybės ir yra tokios formos (e. knygos, garsinės knygos), kuriomis teoriškai gali naudotis plačioji visuomenė.

V. SUDERINAMUMAS

Marakešo direktyva ir reglamentas padeda gerinti asmenų su negalia galimybes susipažinti su kultūros kūriniais, mokomąja medžiaga ir informacija, laikantis Jungtinių Tautų asmenų su negalia teisių konvencijos (NTK) 30 straipsnio tikslo. Marakešo sutartį ES teisėje rekomenduojama įgyvendinti Jungtinių Tautų asmenų su negalia teisių komiteto pastabose dėl pradinės Europos Sąjungos ataskaitos, susijusios su Konvencijos 30 straipsniu ([50]).

Marakešo direktyva ir reglamentas taip pat suderinami su Marakešo sutarties tikslais ir jos asmenine bei materialine taikymo sritimi.

ES lygmeniu Marakešo direktyva ir reglamentas yra suderinami su kitais ES autorių teisių teisės aktais, visų pirma su Direktyva 2001/29/EB, pagal kurią valstybėms narėms leidžiama savo nacionalinės teisės aktuose numatyti išimtis dėl kitos negalios ar kūrinių rūšių nei tie, kurie patenka į Marakešo direktyvos taikymo sritį ([51]).

Marakešo priemonės taip pat suderinamos su ES pagrindinių teisių chartija, pagal kurią draudžiama visų formų diskriminacija, įskaitant diskriminaciją dėl negalios, ir kurioje nustatyta, kad ES pripažįstama bei gerbiama asmenų su negalia teisė naudotis priemonėmis, užtikrinančiomis jų nepriklausomumą, socialinį bei profesinį integravimą ir dalyvavimą bendruomenės gyvenime.

([50]) https://digitallibrary.un.org/record/812354?ln=en&v=pdf.

([51]) Marakešo direktyvos 8 straipsniu iš dalies keičiamas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies b punktas, siekiant nustatyti, kad ja nedaromas poveikis „valstybių narių įsipareigojimams pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą (ES) 2017/1564“.

Marakešo priemonės yra suderinamos su kitais ES teisės aktais, susijusiais su negalia skaitmeninėje aplinkoje, pavyzdžiui, Saityno prieinamumo direktyva ([52]), Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva ([53]) ir Europos prieinamumo aktu ([54]) (EPA). Pirmieji du teisės aktai yra susiję su kitais sektoriais nei rašytiniai kūriniai, kuriems taikoma Marakešo sistema (t. y. atitinkamai viešojo sektoriaus interneto svetainėmis ir audiovizualinės žiniasklaidos paslaugomis), ir šių paslaugų prieinamumo klausimas sprendžiamas kitomis teisinėmis priemonėmis nei autorių teisių teisės aktai.

EPA tikslas – pagerinti prieinamų gaminių ir paslaugų vidaus rinkos veikimą nustatant bendras prieinamumo taisykles ir taip pašalinant kliūtis, atsirandančias dėl skirtingų taisyklių valstybėse narėse. Valstybės narės turi užtikrinti, kad ekonominės veiklos vykdytojai pateiktų rinkai tik tuos gaminius ir teiktų tik tas paslaugas, kurie atitinka šiame akte nustatytus prieinamumo reikalavimus. Tai, be kita ko, taikoma e. knygoms ir joms skirtai programinei įrangai, taip pat e. skaityklėms. Nuo 2025 m. birželio 28 d. taikomos priemonės nekeičia Marakešo direktyvoje ir reglamente nustatytų taisyklių dėl autorių teisių. Abi priemonės taikomos lygiagrečiai: EPA užtikrina didesnį prieinamų e. knygų pasiekiamumą, o Marakešo priemonės ir toliau leidžia naudos gavėjams ir įgaliotiesiems subjektams paversti publikuotus rašytinius kūrinius prieinamos formos kopijomis regos ir skaitymo sutrikimų turintiems asmenims arba su spausdinto teksto skaitymu susijusią negalią turintiems asmenims. Teisių turėtojų atstovai ir įgaliotieji subjektai pabrėžė, kad siekiant sklandaus EPA įgyvendinimo ir užtikrinant šių teisės aktų papildomumą labai svarbu veikti sinergiškai ir bendradarbiauti.

Teisių turėtojų atstovų teigimu, įgyvendinant EPA būtų dar svarbiau užtikrinti, kad Marakešo taisyklės netrukdytų naudotis kūriniu įprastu būdu.

Tačiau, kaip paaiškinta 14 konstatuojamojoje dalyje, aiškiai nustatyta prievolė tikrinti komercinį pasiekiamumą galėtų turėti įtakos įgaliotųjų subjektų teisiniam tikrumui. Be to, pagal EPA rinkoje sukurtos prieinamos e. knygos nebūtinai atitinka įvairius konkrečius gavėjų, kuriems taikoma Marakešo direktyva, poreikius. Tikėtina([55]), kad įgaliotieji subjektai prisitaikys prie naujų aplinkybių praktinių aspektų ir nukreips savo išteklius taip, kad patenkintų rinkoje nepatenkintus poreikius ([56]).

Atrodo, kad Marakešo priemonės taip pat suderinamos vidaus lygmeniu – jų nuostatos suderintos su jų pagrindiniu tikslu didinti kūrinių prieinamos formos kopijų pasiekiamumą, kartu užtikrinant teisių turėtojų ir naudotojų teisių ir interesų pusiausvyrą.

([52]) Direktyva (ES) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo, OL L 327, 2016 12 2, p. 1.
([53]) Direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva) (Kodifikuota redakcija), OL L 95, 2010 4 15, p. 1.
([54]) Direktyva (ES) 2019/882 dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų, OL L 151, 2019 6 7, p. 70.
([55]) Pavyzdžiui, vienas įgaliotasis subjektas pranešė, kad jie daugiausiai dėmesio tikriausiai skirs su spausdinto teksto skaitymu susijusią negalią ir kognityvinių sutrikimų turintiems asmenims (žr. tyrimą, p. 96).
([56]) Dėl tolesnio EPA poveikio aptarimo taip pat žr. VII skirsnį (aktualumas).

Siekiant apsaugoti teisių turėtojų interesus, kaip aptarta ir ankstesniuose skirsniuose, įgaliotiesiems subjektams nustatomi tam tikri įpareigojimai užkirsti kelią naudojimui neturint leidimo. Teisių turėtojai pageidautų, kad nacionalinės institucijos atidžiau tikrintų, kaip įgaliotieji subjektai vykdo savo pareigas, visų pirma užkirsdami kelią sklaidai be leidimo. Kai kurie teisių turėtojai taip pat teigia, kad išsami informacija apie valstybėje narėje veikiančius įgaliotuosius subjektus galėtų dar labiau palengvinti bendradarbiavimą (pavyzdžiui, teisių turėtojų dalijimąsi rinkmenomis). Tačiau naudos gavėjai pabrėžė, kad kai kuriose valstybėse narėse nustatytais reikalavimais įgaliotiesiems subjektams būti įtrauktiems į patvirtintą sąrašą prieštaraujama Marakešo sutarčiai ([57]).

Kaip išsamiai išdėstyta įvadiniame skirsnyje, direktyva neleidžia nustatyti sąlygų imtis veiklos pagal šią sistemą, tačiau joje numatyta, kad tokią veiklą gali vykdyti ne tik naudos gavėjai, bet ir įgaliotieji subjektai, kurie turi priklausyti konkrečioms kategorijoms (kaip apibrėžta 2 straipsnio 4 dalyje). Direktyvoje paaiškinama, kad nacionalinės įgaliojimo arba pripažinimo procedūros, taikomos, pavyzdžiui, naudos gavėjams teikiamoms bendro pobūdžio paslaugoms, neturėtų trukdyti įgaliotiesiems subjektams vykdyti veiklos pagal šią sistemą. Atlikus vertinimą nustatyta, kad nacionaliniu lygmeniu taikomos sistemos skiriasi – kai kuriose valstybėse narėse reikalaujama pateikti tam tikros formos pranešimą, paprastai pranešant kompetentingai institucijai įgaliotojo subjekto pavadinimą, teisinį statusą, kontaktinius duomenis ir informaciją apie atitinkamą veiklą. Tačiau ne apie visas valstybes nares buvo gauta duomenų. Be to, sistema skatina savanoriškai pranešti nacionalinėms institucijoms įgaliotųjų subjektų, kurie keičiasi kopijomis tarpvalstybiniu mastu, kontaktinius duomenis, o tai gali padėti padidinti skaidrumą.

Apskritai įgyvendinant Marakešo priemones vykdomi ES tarptautiniai įsipareigojimai pagal Marakešo sutartį, ir jos suderinamos su ES *acquis* (visų pirma su ES autorių teisių sistema ir ES politika dėl asmenų su negalia), taip pat vidaus lygmeniu, atsižvelgiant į jos pagrindinius tikslus ir nuostatas. Kalbant apie pirmiau nurodytus ES teisės aktus, Marakešo priemonės yra viena iš priemonių, kuriomis gerinamas spausdintos medžiagos prieinamumas. Galiausiai asmenų su negalia galimybėms gauti informacijos ir dalyvauti švietimo ir kultūros veikloje įtakos turi bendras visų ES teisėkūros priemonių poveikis prieinamumui.

VI. ES PRIDĖTINĖ VERTĖ

ESTT nusprendė, kad ES turi išimtinę kompetenciją sudaryti Marakešo sutartį, todėl reikėjo ES lygmeniu nustatyti taisykles, kad būtų įvykdyti ES tarptautiniai įsipareigojimai, kurių reikia laikytis priėmus sutartį.

Nors visos valstybės narės įgyvendino autorių teisių išimtis ar apribojimus regos sutrikimų turinčių asmenų naudai dar prieš sudarant Marakešo sutartį, išimties taikymo sritis

([57]) Žr. organizacijų EDF ir EBU atsiliepimus, gautus paskelbus kvietimą teikti informaciją, pateikiamus adresu https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13615-Akliesiems-ir-regos-sutrikimu-turintiems-asmenims-skirti-ES-teises-aktai-del-autoriu-teisiu-Marakeso-direktyvos-ir-reglamento-vertinimas/F3414879_lt.

skyrėsi ([58]), o tai turėjo įtakos tarpvalstybiniam keitimuisi prieinamos formos kopijomis ([59]). Jei ES nebūtų vykdžiusi intervencijos priimdama Marakešo direktyvą ir reglamentą, būtų išlikusi ši *status quo*.

Priėmus Marakešo direktyvą ir reglamentą, be to, kad jie reikalingi ES tarptautiniams įsipareigojimams vykdyti, buvo suderinta autorių teisių išimties taikymo sritis ir sudarytos palankesnės sąlygos tarpvalstybiniam keitimuisi kopijomis tiek ES viduje, tiek su trečiosiomis šalimis, kurios yra Marakešo sutarties šalys. Palengvinus tarpvalstybinį keitimąsi kopijomis, buvo sukurta masto ekonomija ([60]).

Tarpvalstybinio poveikio nebūtų buvę galima pasiekti taip veiksmingai taikant priemones nacionaliniu lygmeniu. ES intervencija ypač padėjo naudos gavėjams ir įgaliotiesiems subjektams – ji užtikrino didesnį teisinį tikrumą, todėl sumažėjo pastangų dubliavimas, padidėjo bendras veiksmingumas ir pagerėjo prieinamos formos kopijų pasiekiamumas.

VII. AKTUALUMAS

Marakešo priemonių aktualumas įvertintas atsižvelgiant į rinkos, politikos ir technologijų pokyčius.

Ataskaitiniu laikotarpiu parengtų prieinamų kūrinių komercinė pasiūla ir toliau buvo nepakankamai išplėtota. Tačiau padaugėjo plačiajai visuomenei skirtų skaitmeninių formatų, tokių kaip e. knygos ir garsinės knygos, kurios taip pat gali netiesiogiai patenkinti tam tikrus naudos gavėjų poreikius. Tačiau naudos gavėjai nurodo, kad tokie formatai ne visada yra pakankamai prieinami, pavyzdžiui, dėl to, kad negalima naudotis jų turinio navigacija arba komercinės platformos neturi prieigos prie paties kūrinio, arba labiau tikėtina, kad jie bus prieinami kai kurių kategorijų naudos gavėjams (pvz., silpnaregiams), o ne kitiems (pvz., akliesiems).

Tikimasi, kad EPA turės didelį poveikį užtikrinant prieinamos formos e. knygų pasiekiamumą. Nuo 2025 m. birželio mėn. rinkai teikiamos e. knygos bus prieinamos laikantis EPA prieinamumo reikalavimų, kad jomis naudotis būtų lengviau asmenims su negalia. Svarbu pažymėti, kad labai mažos įmonės, teikiančios paslaugas, atleidžiamos nuo direktyvoje nustatytų prieinamumo reikalavimų laikymosi. Vis dėlto reikalaujama, kad valstybės narės labai mažoms įmonėms pateiktų gaires ir priemones, kad būtų sudarytos palankesnės sąlygos taikyti nacionalines priemones, kuriomis į nacionalinę teisę perkeliamas EPA. Be to, EPA numatytos tam tikros apsaugos priemonės, kuriomis ekonominės veiklos vykdytojams leidžiama taikyti prieinamumo reikalavimus tiek, kiek jais nesukuriama

([58]) Direktyvos 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje (Informacinės visuomenės direktyva) taikymo tyrimas, 2013 m., p. 428, paskelbtas adresu https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/9ebb5084-ea89-4b3e-bda2-33816f11425b.

([59]) Ten pat, p. 437.

([60]) Žr. analizę IV skirsnyje dėl veiksmingumo.

neproporcinga našta arba nereikalaujama labai pakeisti gaminio ar paslaugos taip, kad iš esmės pasikeistų jų pobūdis.

Kaip nurodyta ir tyrime ([61]), įgyvendinant EPA neprieštaraujama, kad Marakešo direktyvoje numatyta autorių teisių išimtis yra aktuali. Kitos į EPA taikymo sritį patenkančios kūrinių formos nei e. knygos gali būti tinkamesnės skirtingoms negalioms (pavyzdžiui, tam tikri asmenys gali neturėti įgūdžių ar techninės įrangos, kad galėtų naudotis e. knygomis, ir jiems gali būti patogiau su kūriniais susipažinti Brailio rašto arba didelio šrifto forma). Net e. knygas paprastai skaitantiems asmenims gali netikti specifinė rinkoje pasiekiamų prieinamų e. knygų forma, nes ji gali būti patogi ne visoms su spausdinto teksto skaitymu susijusioms negalioms. Be to, EPA nustatyti įpareigojimai nereiškia, kad visi kūriniai visada bus pasiekiami sukurta prieinama forma, ypač tada, kai leidėjai yra labai mažos įmonės, todėl sukurtos prieinamos formos knygų pasiūla nebus visa apimanti. Atliekant tyrimą apklausti teisių turėtojai teigė, kad siekiant komiksų prieinamumo gali reikėti esminių pakeitimų. Apskritai jie teigė, kad didelės išlaidos, susijusios su kūrinio pavertimu prieinamu (pvz., jei jame yra daug grafikos elementų ar diagramų), kartu su mažais pardavimais, kaip numatoma, galėtų būti pagrindas teigti, kad dėl to atsiranda neproporcinga našta ([62]).

Labai teigiamas pokytis yra tai, kad dėl EPA rinka tiesiogiai teiks daugiau prieinamų e. knygų. Tačiau dėl to nebus patenkinti asmenų su negalia poreikiai susipažinti su prieinamos formos kūriniais, kuriems taikomos Marakešo priemonės. Kita vertus, tai galėtų padėti įgaliotiesiems subjektams sutaupyti išteklių, kad jie galėtų sutelkti dėmesį į labiau specializuotą prieinamos formos kopijų gamybą ([63]).

Galiausiai, priėmus Marakešo priemones, tapo plačiau prieinamos technologijos ir programinė įranga, kurios palengvina spausdintų kūrinių prieinamumą ir padidina prieinamos formos kopijų pasiekiamumą, o tai rodo perėjimą nuo analoginių formų prie skaitmeninių formų ir nuo fizinio platinimo prie internetinės prieigos ([64]). Technologijos gali palengvinti ir padaryti veiksmingesnę sukurtų prieinamų kūrinių, įskaitant e. knygas ir prieinamos formos kopijas, gamybą ir suteikti naudos gavėjams geresnių priemonių susipažinti su spausdintais kūriniais.

Vis dar kyla tam tikrų sunkumų, susijusių su šių technologijų naudojimu, pradedant kliūtimis, susijusiomis su galimybėmis naudotis technologija, (pvz., kaštais, sąveikumu, praktine patirtimi) ir baigiant pačios technologijos ribotumu (sudėtingas kūrinių, kuriuose yra

([61]) Tyrimas, p. 56.
([62]) Tokiu atveju jie turėtų taikyti prieinamumo reikalavimus tiek, kad jais nebūtų sukuriama neproporcinga našta ar daromas esminis pakeitimas.
([63]) Atsiliepimą, gautą iš konsorciumo „Daisy“ paskelbus kvietimą teikti informaciją, žr. adresu https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13615-EU-copyright-law-for-blind-and-visually-impaired-people-evaluation-of-the-Marrakesh-Directive-and-Regulation/feedback_lt?p_id=16887.
([64]) Tyrimas, p. 57 ir 59.

paveikslėlių, matematinių formulių ar grafikos elementų, pritaikymas, teksto kokybės nepakanka tam, kad jį būtų galima paversti garso turiniu) ([65]).

Apskritai, nepaisant apribojimų, technologijų plėtra sudaro palankesnes sąlygas leidėjams ir įgaliotiesiems subjektams rengti prieinamus kūrinius ir užtikrina, kad jų rengimas būtų veiksmingesnis. Dėl jos taip pat suteikiama papildomų priemonių naudos gavėjams susipažinti su spausdintais kūriniais. Tačiau dėl naujų technologijų Marakešo priemonės netampa nereikalingos – kaip nurodyta tyrime, jos tebėra būtina sąlyga norint pasinaudoti technologijų plėtra ([66]).

VIII. IŠVADOS IR ĮGYTA PATIRTIS

Atlikus vertinimą nustatyta, kad Marakešo direktyva ir reglamentas turi **ES pridėtinę vertę**. Jų priėmimas buvo labai svarbus siekiant įvykdyti ES, kaip Marakešo sutartį pasirašiusios šalies, tarptautinius įsipareigojimus ir suderinti autorių teisių išimtį, taikomą su spausdinto teksto skaitymu susijusią negalią turintiems asmenims, siekiant pašalinti esamus nacionalinių išimčių ir apribojimų taikymo srities skirtumus ir palengvinti tarpvalstybinį keitimąsi prieinamos formos kopijomis. To paties poveikio valstybės narės nebūtų galėjusios pasiekti be ES intervencijos. Sistema sukurta pridėtinė vertė, ypač naudos gavėjams ir įgaliotiesiems subjektams, užtikrinant didesnį teisinį tikrumą, visų pirma tarpvalstybinio keitimosi prieinamos formos kopijomis srityje.

Marakešo direktyva ir reglamentas apskritai buvo **efektyviai** gerino prieinamos formos kopijų pasiekiamumą, kaip matyti iš vertinimui surinktų kokybinių duomenų, taip pat iš reprezentatyvių duomenų, kurie rodo, kad ataskaitiniu laikotarpiu tokių kopijų skaičius padidėjo ir kad daugiau naudos gavėjų tapo įgaliotųjų subjektų paslaugų naudotojais. Teigiamas Marakešo taisyklių vaidmuo – suteikta galimybių keistis kopijomis ES viduje ir su trečiosiomis šalimis, kurios yra Marakešo sutarties šalys.

Dėl duomenų trūkumo nebuvo įmanoma padaryti išvadų dėl galimo kompensavimo sistemų, kurias leidžiama taikyti pagal direktyvą ir kurios tam tikrose valstybėse narėse taikomos prieinamos formos kopijų gamybai arba keitimuisi jomis, kiekybinio poveikio. Remiantis kokybiniais duomenimis, atrodo, kad suvokiamas kompensavimo sistemų poveikis prieinamos formos kopijų pasiekiamumui valstybėse narėse, kuriose tokios sistemos taikomos, skiriasi priklausomai nuo sistemos taikymo srities ir finansavimo šaltinių (pvz., kiek prie įgaliotojo subjekto biudžeto prisidedama dovanomis).

Atliekant vertinimą nenustatytas galimas nenumatytas Marakešo priemonių įgyvendinimo poveikis, visų pirma poveikis prieinamos formos kūrinių komerciniam pasiekiamumui.

Remiantis turima informacija negalima daryti tvirtų išvadų, pagrįstų kiekybiniais duomenimis, tačiau atlikus vertinimą nebuvo atskleista, kad esama dėl sistemos atsiradusios

([65]) Tyrimas, p. 59.
([66]) Tyrimas, p. 60.

nereikalingos naštos, ir neatrodo, kad sistemą reikėtų supaprastinti ir racionalizuoti. Kalbant apie esamas autorių teisių išimtis, didesnis teisinis tikrumas, pasiektas suderinus taisykles ES lygmeniu, palengvino tarpvalstybinį keitimąsi kopijomis ir padėjo užkirsti kelią veiklos dubliavimui rengiant prieinamos formos kopijas, todėl įgaliotieji subjektai sutaupė lėšų. Įgyvendinant šią sistemą įgaliotiesiems subjektams nenustatomos prievolės, kurios galėtų trukdyti gaminti prieinamos formos kopijas ir kurios galėtų būti suvokiamos kaip našta. Apskritai atrodo, kad taisyklės veiksmingai pagerino paramos gavėjų galimybes gauti prieinamos formos kopijas.

Atrodo, kad valstybėse narėse, kuriose taikomos kompensavimo sistemos, jų poveikis veiksmingumui priklauso nuo įgaliotųjų subjektų finansavimo (visų pirma nuo to, ar naudos gavėjai prisideda prie bendrų įgaliotųjų subjektų lėšų dovanomis), taip pat nuo įgaliotųjų subjektų skaitmenizacijos lygio.

Jų veiksmingumą gali padidinti tam tikri veiksniai, nesusiję su Marakešo sistema. Tai gali būti įvairios iniciatyvos, kuriomis įgaliotiesiems subjektams, taip pat įgaliotiesiems subjektams ir leidėjams sudaromos sąlygos keistis informacija ir bendradarbiauti, įgaliotųjų subjektų skaitmenizacijos lygis ir pritaikytos paramos, susijusios su prieiga prie informacijos apie pasiekiamus kūrinius, teikimas naudos gavėjams.

Atlikus vertinimą nustatyta, kad Marakešo nuostatos viena su kita dera, taigi yra tinkamos pagrindiniam tikslui didinti kūrinių prieinamos formos kopijų pasiekiamumą ir kartu užtikrina teisingą teisių turėtojų ir naudotojų teisių ir interesų pusiausvyrą. Marakešo priemonės taip pat **suderinamos** su tarptautiniu ir ES *acquis*. Visų pirma jos papildo Europos prieinamumo aktą, pagal kurį reikalaujama užtikrinti, kad asmenys su negalia galėtų naudotis įvairiais kasdieniais produktais ir paslaugomis, įskaitant e. knygas.

Marakešo taisyklėse nustatytas požiūris, kuriuo siekiama išvengti pernelyg didelių įpareigojimų įgaliotiesiems subjektams (pvz., tikrinti prieinamos formos kūrinių, kuriuos jie ketina pritaikyti, komercinį pasiekiamumą), tebėra tinkamas uždavinys, taip pat ir įgyvendinant EPA, nes padeda išvengti neigiamo poveikio naudos gavėjų galimybei gauti prieinamos formos kopijų. Be to, aktyvesnis savanoriškas teisių turėtojų ir įgaliotųjų subjektų bendradarbiavimas turėtų sudaryti palankesnes sąlygas sąveikai su EPA, siekiant užtikrinti, kad įgaliotieji subjektai nukreiptų savo išteklius taip, kad geriau patenkintų nepatenkintus poreikius.

Atlikus vertinimą nustatyta, kad Marakešo priemonės ir toliau yra **aktualios** atsižvelgiant į politikos, rinkos ir technologijų pokyčius. Visų pirma tikimasi, kad EPA padidins prieinamų e. knygų komercinę rinką, tačiau jis neišsprendžia asmenų su negalia, kuriems taikoma Marakešo direktyva, poreikių, kiek tai susiję su prieinamomis spausdintomis knygomis ir medžiaga. Tikimasi, kad EPA galbūt galėtų padėti įgaliotiesiems subjektams sutaupyti išteklių, ir jie galėtų juos skirti labiau specializuotai prieinamos formos kopijų gamybai.

Atsižvelgiant į vertinimo rezultatus, šiame etape nemanoma, kad yra reikalingi pakeitimai.

Įgyta patirtis

Apskritai Marakešo direktyvos ir reglamento rezultatai atitiko lūkesčius – atsižvelgiant į tai, kad nacionalinės autorių teisių išimtys asmenų su negalia naudai yra nustatytos, tačiau jos skiriasi, ES priemonėmis padidintas teisinis tikrumas, nes aiškiau apibrėžti naudojimo būdai ir naudos gavėjai, kuriems taikomos ES autorių teisių taisyklės. Jos padėjo pagerinti prieigą prie prieinamos formos kopijų, kartu užtikrindamos teisių ir interesų pusiausvyrą. Be to, valstybėse narėse įgyvendinamų priemonių poveikis gali skirtis dėl įvairių veiksnių, visų pirma dėl finansavimo ar išteklių, taip pat dėl galimybių naudotis technologijomis, informuotumo ir bendradarbiavimo lygio. Nors nėra išsamių duomenų, kuriais remiantis būtų galima įvertinti šių veiksnių poveikį, atliekant vertinimą įgyta pagrindinė patirtis yra tokia:

- nepakankamas įgaliotųjų subjektų finansavimas ar kiti nepakankami jų ištekliai (žmogiškieji ištekliai, praktinė patirtis, technologijos) laikomi pagrindinėmis kliūtimis, trukdančiomis jiems pateikti daugiau prieinamos formos kopijų**.** Siekiant užtikrinti priemonių efektyvumą ir veiksmingumą**,** atrodo svarbu užtikrinti stabilų ir pakankamą įgaliotųjų subjektų finansavimo lygį nacionaliniu lygmeniu, be kita ko, tais atvejais, kai taikomos kompensavimo sistemos;
- įgaliotųjų subjektų skaitmenizacijos ir technologinės parengties lygis gali padidinti prieinamos formos kopijų rengimo, keitimosi jomis ir prieigos prie jų veiksmingumą;
- tikėtina, kad praktika, kuria siekiama užtikrinti didesnį informuotumą apie įgaliotųjų subjektų teikiamas paslaugas ir pritaikytą paramą paramos gavėjams, kad jie galėtų rasti siūlomus kūrinius ir jais naudotis, dar labiau pagerins sistemos efektyvumą;
- įgaliotųjų subjektų taikomos priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią naudojimui neturint leidimo, yra svarbios siekiant išvengti žalos teisių turėtojams, ypač kai įgaliotųjų subjektų pateiktos kopijos yra tokios formos (e. knygos, garsinės knygos), kuria gali naudotis plačioji visuomenė. Siekiant užkirsti kelią naudojimui neturint leidimo, galima taikyti įvairius metodus, įskaitant vandens ženklus;
- stebėsenos sistemos valstybėse narėse skiriasi, tačiau atrodo, kad ne visos nacionalinės institucijos yra įdiegusios tokias sistemas arba (vienu atveju) žino apie toje šalyje veikiančius įgaliotuosius subjektus. Pagal direktyvą įgaliotieji subjektai apribojami konkrečiomis 2 straipsnio 4 dalyje nurodytomis kategorijomis. Be to, tai, kad įgaliotieji subjektai savanoriškai teikia pranešimus savo nacionalinėms valdžios institucijoms, kaip skatinama pagal direktyvą tais atvejais, kai subjektai keičiasi kopijomis tarpvalstybiniu mastu, gali padėti padidinti skaidrumą visoms atitinkamoms šalims ir turėtų būti taikoma plačiau;
- iniciatyvos, kuriomis remiamas įgaliotųjų subjektų bendradarbiavimas, yra svarbios siekiant sumažinti organizacijų pastangų dubliavimąsi ir padidinti skaidrumą bei naudos gavėjų galimybes susipažinti su kūriniais;
- galiausiai įgaliotųjų subjektų ir leidėjų bendradarbiavimas galėtų būti naudingas siekiant padidinti sinergiją. Tikėtina, kad tokios jau taikomos bendradarbiavimo formos (pvz., egzistuojančios platformos arba paskatos leidėjams pateikti

įgaliotiesiems subjektams kopiją skaitmeniniu formatu, siekiant kuo labiau sumažinti darbo dubliavimo riziką, pasidalijimas tam tikrų formų gamybos sąnaudomis siekiant padidinti veiksmingumą ir suteikti prieigą įvairiais kanalais) taps dar aktualesnės taikant EPA ir turėtų būti toliau skatinamos.